

Anyám nem mérícskélte a szeretetét a nevelésben. Olyan odaadó volt, hogy amikor egyszer délelőtt apámmal értem jött az iskolába (nyolcéves lehettem), azt mondtam a tanárnak, hogy bizonyára játékot akarnak venni

88 Geoff Dyer

EGYKÉNEK LENNI

ték. Az történt, hogy sokat betegeskedtem. Amikor kórházba kerültem, hogy – az akkor általános gyógymód szerint – kivegyék az orr- és garatmandulámat, mindennap vettek nekem egy Nyúl Péter-füzetet Beatrix Potter mesesorozatából. Bántam, hogy nincsenek testvéreim, de tetszett, hogy a játékaimat senkivel nem kell megosztanom. És hogy több ajándék jut nekem karácsonykor és a születésnapomon.

E kényeztetést az ellensúlyozta, hogy a szüleim a válságterhes '30-as években nőttek fel. Egész életükben spóroltak. Anyám ebédlős volt – abban az iskolában szolgált fel ételt, amelybe tizenegy éves koromig jártam. Később, miután eljöttem otthonról, takarító lett egy kórházban. Apám lemezvágó munkás volt. Valahogy mindig megoldották, hogy többet tegyenek félre, mint amennyivel nőtt a keresetük. Arra azonban soha, még alkalmilag sem tellett, hogy segítőt fogadjanak maguk mellé. Úgyhogy egyrészt állandóan kényeztettek – mert egyetlen gyerekük, vézna, betegeskedő kisfiú voltam; másrészt állandó szűkösségekben, folytonos takarékoskodásban és önkorlátozásban éltünk, ami második természetemmé vált. Ha úgy nőttem fel, hogy mindenem megvolt, ami kellett, részben azért történt, mert a vágyaim igazodtak ahhoz, hogy mit engedhetünk meg magunknak, hogy *minden* túlságosan drága, és majd' mindent nélkülözni tudunk. Amikor megkérdeztem apámat, megkaphatnék-e valamit, amit megláttam egy kirakatban, legtöbbször azt válaszolta: Nem is akarod. Szívesen visszaszóltam volna: Dehogyanem, nagyon is. Aztán később már nem vágytam dolgokra. (Utólag azon tűnődöm, apám öntudatlanul talán úgy érthette: nincs is szükségem arra a valamire.)

Ha kedvenc csapatom (a Chelsea) focinadrádjára vágytam, anyám vett egy olcsó kék gatyát, és kétoldalt rávarrta a csíkokat. Másik ruha a játékharcosomra? Anyám kiszabta, ráöltötte. Gombfocipálya? Vett egy darab zöld posztót, és ráfestette a vonalakat. A boltban beértük a kosárral, sose toltunk bevásárlókocsit. Mindenből a legolcsóbbat vettük. Amikor kicsivel idősebb lettem, talán tizennégy, és egy márkás inget szerettem volna, anyám azt mondta, *csak a név miatt kerülne többre*. Alig mentünk nyaralni, mert azzal

nekem. Valójában a haladokló nagymamámhoz kellett elutaznunk. Anyám úgy óvott, hogy a gyakori hiányzásaim miatt szakfelügyelőt küldtek hozzánk megnézni, mi tör-

járt, amit apám mindennél jobban utált: pénzköltéssel. Ha elmentünk is néhány napra – sose külföldre; huszonkét évesen ültem először repülőn –, abban sem volt öröm. A borús vízparton egyszer a homokba temettem anyám lábát. Másfél órával később feledékenységemben beledöftem a lapátkámat. Sokszor esett, és akkor – amit otthon sose tettünk – moziba mentünk megnézni valamelyik tévéfilm szélesvásznú változatát. Nálunk ilyenkor apám szívesebben végzett ház körüli munkákat (lebetonozta a behajtót, garázst épített).

Akárhogy is, teljesen normális gyerekkorom volt. Csak évek múltán jöttem rá, hogy viszonylagos szegénységben nőttem fel. Ha minden szükségesre futotta, azért volt, mert – mintegy a II. világháború idején bevezetett jegyrendszer önkéntes változataként – szigorú beosztással éltünk. Ez, mint minden szülői hatás, később ellentmondásosan befolyásolta viselkedésemet. Ahogy elkerültem hazulról, mohó lettem: ha vettem egy tábla csokoládét, nem szeletenként fogyasztottam el – egyszerre befaltam az egészet. Az innivalót se kortyolgattam – benyakaltam. Ugyanakkor önsajnálattal nélkül tudtam nagyon kevésből kijönni (hasznos képesség, szinte áldás annak, aki író szeretne lenni). Nélkülözni dolgokat, melyek meglétét korosztályom természetesnek vette, sosem esett nehezemre. Évekig éltem segélyből, jól megvoltam a *kevés pénz, sok idő* állapotában. Még ma is (ötvenkettő vagyok) fáj taxit fogadnom Londonban.

Egy sorházakból álló, sokgyerekes környéken laktunk. Majdnem mindig volt kivel játszani a házunk mögötti szervizúton. Az iskola mellett tízpercnyi gyalogtávolságra egy szabadidőpark volt, ahol focizni lehetett, vagy épp csak futkosni. Nem volt hiány társaságban, de időre haza kellett mennem, hogy egyedül vagy a szüleimmel legyek. És volt olyan nap is, amikor egyetlen játszótárs sem akadt. Hosszúnak érződtek az akkori délutánok, egy gyereknek végtelenül. Miután apám létszámfö-lötti lett a repülőgépgyárban, egy ideig éjszakás volt egy nejlonkészítő üzemben. Magányos délutánjaimon csendben kellett lennem, mert apám aludt. Ezek jutnak eszembe, ha visszagondolok a gyerekkoromra. Mintha az egész egyetlen magányos és unalmas délután lett volna. Annyit unatkoztam, hogy azt hittem, ez a létezés természetes állapota.

Amikor elautóztunk nagyszüleim nyirkos házához – újabb példjaként a dolgozók pihenésnek, ottlétünkkor mindig akadt valami javítani vagy bővíteni való –, sosem az újonnan épült műúton mentünk, ami óriási – az idegörlő torlódások és dugók miatt ma már szinte felfoghatatlan – élvezetnek számított. Noha nem kellett rajtaútdíjat fizetni, mégis az alsóbbrendű utakat választottuk – olcsóbb volt, mert lassabban mentünk. (Apám egyik legértelmetlenebb spórolása az volt, hogy mindig csak félig töltötte a tankot, emiatt

úgyszólván benzinkútról benzinkútra haladtunk.) Valamiért a takarékoság egyik módjának tartottuk a lassúságot. Mindig mindenki megelőzött minket. *Sietnie kell*, mondta volt anyám, amikor valaki elsuhant égszínkéék járgányunk mellett. Emlékszem, mennyire szerettem volna, hogy legalább egyszer 90 mi siessünk. Folyton várnom kellett. A szüleim nem győzték hangsúlyozni, hogy a türelem erény. Emiatt aztán magam lettem a pokoli türelmetlenség. Ha egyáltalán felnőttem, az D. H. Lawrence módjára történt, aki azt mondta, ifjúkorában alig volt türelme, öregkorában abszolút semmi. Szeretek sietni. Még most is. Emlékszem, mennyire élveztem, amikor először voltam New Yorkban, ahol mindig mindenki sietett. Mindazonáltal megváltozott életem is újrateheremtette azokat a délutánokat, amikor nem volt kívül játszanom, teendőm sem, és ki kellett találnom valamit elszórakoztatni magam. Gyerekként ez a rajzolás vagy a barkácsolás volt, felnőttként az írás lett – olyasmiké, mint ez itt. Ma is, és nemcsak megszokásból, többórás megszakítatlan szabadidőre van szükségem, mielőtt hozzálátnék valamihez. Írói életmódomat mégis akkor szeretem legjobban, amikor játszhatok valakivel. Amikor kint a parkban teniszezek egy hétköznapi délutánon – szólj, ha kedved támadt ütögetni, állok elébe...

A családi életünk teljesen híján volt a kultúrának. Szűkebb – zenei, képzőművészeti, irodalmi – és tágabb értelemben egyaránt. Nem volt közösségi élet, hiányzott az egyetemi képzést megalapozó élményanyag. Vettünk egy gramofont, de apám egy hónap múltán nem vett több lemezt. („Az otthon zöld füve” Tom Jonestól volt az utolsó.) Egyetlen unokatestvérem volt, aki korban közel állt hozzám – lány és szintén egyke. A többi az ország másik részén lakott, és sokkal idősebb volt nálam. A szüleim nem jártak társaságba. Anyám metodista nevelést kapott, ezért nem ivott. Nyáron néha elautóztunk egy közeli pecsényézőhöz, ahol kosárban adták a csirkefalatokat, melyeket a szabadban lehetett elfogyasztani. Apám nem járt sörözőbe a barátaival találkozni. Sose mentünk étterembe. A számomra érdektelen rokonlátogatásokat kivéve, otthon maradtunk és spóroltunk. De szerettem, hogy amikor télen korán sötétedett, bezártuk az ajtót, behúztuk a függönyöket, és *ki se mozdultunk*.

Nem voltak testvéreim, házikedvencem sem (apám eleve utálta a kutyákat és macskákat, én meg – mint a rokonoknál hamar kiderült – allergiás voltam a szőrűkre). Az egyetlen kivétel a vásárból vízzel teli nylonzacskóban hazavitt aranyhal volt, amely sose élt sokáig, ezért néhány próbálkozás után többé nem vettünk újat. Mindez rosszul hatott rám. A szüleim határtalanul szerettek engem, de nekem – az irántuk érzett szeretetemen kívül – nem volt alkalmam megtanulni, hogyan kell szeretettel bánni egy nálam gyöngébb, gondoskodásra szoruló lényel. (Több barátnőm is jelezte, hogy pocskul ölelek. Csak állok kabátként ráborulva a másíkra. Mintha én szorulnék vigasztalásra, ölelgetésre.)

Minthogy senkivel nem kellett osztoznom a játékaimon, gyűjtöttem őket. Mindenféle kártyát, katonafigurákat, képregényeket. Szerettem valamilyen elv szerint elrendezni a dolgaimat. Ma is így van. Sok időt töltöttem repülőmodellek készítésével, kirakós játékokkal. Szeretném azt mondani, hogy az egyikékre jellemzően nagy képzelőtehetséget mutattam, de nem így volt – talán azt kivéve, hogy kitaláltam, hogyan játsszak egyedül két vagy több személyre szabott játékokat. Egyedül gombfociztam, játszottam Monopolyt. Egyenes út volt a zsebhokihoz.

Túljutva rajta, felfedeztem egy másik magányos tevékenységet: az olvasást. Megfeleltem az iskolai felmérés, gimnazista lettem. Az első négy osztályban átlagosan teljesítettem, aztán úgy tizenöt éves koromban, az angoltanárom hatására, javulni kezdtem, és egyre többet olvastam. Miután lettem a középszintű vizsgákat, maradtam az emelt szintű képzésre. Elsős voltam, amikor a sorházból egy ikerház egyik felébe költöztünk. Nem tudom, mennyi nyugalom és helyem lett volna elmélyedni, ha fivéreim, nővéreim vannak. Az olvasás és a tanulás váltotta fel az évekig tartó unalmat. Az olvasás azonban, miközben hiányokat pótol, hézagokat is megmutatott.

Amikor döntenem kellett, miből záróvizgázzak, apám azt mondta, hagyjam a történelmet, az csupa múlt. Még egy tetszetős tanácsot adott: Ne adj írásba soha semmit! Tizenhat éves korom után úgy láttam, hogy szüleim legtöbb tanácsát jobb nem megfogadni. Viszont a történelem helyett a gazdaságtant választottam végül.

Elég korán nyilvánvalóvá lett, hogy egyetemre fogok menni. Ebben az első leszek a tágabb családból – már abban is az voltam, hogy érettségizem és emelt szinten. És ahogy a vizsgák ideje közeledett, az is látszott, hogy – ha nem szúrom el – magas osztályzatokat fogok kapni. Az angoltanárom azt javasolta, hogy az Oxfordon próbálkozzam. A szüleim csak egy tévés kvízműsorból tudtak Oxfordról. Tetszett nekik, hogy az Oxfordra megyek, és azzal büszkélkedtek, hogy bezzeg mások nem engedik továbbtanulni a gyerekeiket, mert szükségük van a keresetére az otthoni kiadásokhoz. Utáltam ezt, mert ostobaság volt, és nyilvánvalóan hamis. Ha nem tudták is, mi Oxford, éppoly izgatottak voltak e lehetőségtől, mint én. Sokszor vitatkoztunk, és ilyenkor feldühödtem. Az egyik alkalommal – már nem tudom, miről volt szó – apámmal dulakodni kezdtünk. Amikor anyám közbe akart lépni, apám véletlenül orrba vágta a könyökével. *Az én orrom nem vétkes!* – fakadt ki anyám, ami akkora ostobaság volt, hogy előtött a méreg. Furcsa és igazságtalan, de máig nem múlt el teljesen. Dühít a kényszer, ami a szüleimet érte, mégis haragszom rájuk, amiért annyira magukba fogadták.

Raymond Williams „*Határvidék*” című, önéletrajzi alapú regényének főhőse egy barátjának arról beszél, hogy ami értékes benne, mind az apjától

származik. Több jellemvonásomat tulajdonítom a szüleimnek: őszinteség, megbízhatóság, rugalmas ellenálló képesség – az alapértékeket. De olyan értékek is vonzottak – élénkség, kellem, könnyedség, méltóság, előzékenység, lendület –, melyek idegenek voltak a szüleim világától – kiváltságnak számítottak. És mert a szüleim mindig keményen dolgoztak alig valamiért, sose tulajdonítottam nagy jelentőséget a kemény munkának. Apám büszke volt arra, hogy soha életében nem volt segélyen. Érettségi után, egyetemi tanulmányaim kezdete előtt egy boltban dolgoztam részidőben. Emiatt a keresetem összegével csökkentett állami támogatást kaptam, majdnem semmit. Apám úgy gondolta, jobban tenném, ha otthagynám a boltot, és inkább az állami támogatást venném fel. Nem túlzás, gyűlöltem ezért. A szüleim túlságosan egyszerűen látták a világot. A válság, nem a fellendülés éveihez illően. Én, másfelől és a kor szellemével összhangban, úgy gondoltam, *a világ tartozik nekem az élhetségével.*

A különbség élesebb lett, miután felvettek az Oxfordi Egyetem Corpus Christi Tanintézetébe, és ösztöndíjas lettem. Az otthonitól eltérő szellemi és társasági közegben egyre távolabb kerültem a szüleimtől. Számos regény szól az ösztöndíjas fiúk ezzel kapcsolatos szomorúságairól. Csak két jellemző esetet emelnék ki.

Másodévesen hazamentem a huszonegyedik születésnapomra. Anyám sütött egy tortát, apám pedig díszítést csináltatott rá. Egy nyitott könyvet a közepén jelzőszalaggal, jégkrémből. Átlósan a *Corpus Christi* felirat került alá. Oltár- vagy bálványfélének hatott, és bizonyos értelemben az is volt: a könyvek hatalmas, titokzatos erejét jelképezte. E titokzatosságot csak fokozta, hogy apám – mondani se kell – soha egyetlen könyvet nem olvasott. Az egyik nagybátyám lefényképezte ezt a tortát. A világ legbüszkébb kreációja volt – és a legszomorúbb.

Végzős évemben váratlanul hazautaztam és megjelentem a régi általános iskolámban, ahol anyám még mindig az ebédlőben dolgozott. A két egyenruhájában nyitott ajtót nekem. Könnyekre fakadtunk és összeölelkezünk. Kapaszzkodtunk egymásba, mert mindketten megsejtettük, hogy a végzettségem valahogy több lesz képesítésnél. Egyetlen gyermeke vagyok a szüleimnek, és az övékétől annyira különböző életem lesz, hogy soha nem fogom tudni elmondani, elmagyarázni nekik.

Hogy mi köze ennek az egykeséghez? Minden. Tegyük fel, van egy húgom. Hat rá a példám, egyetemre megy, és ő is az otthonitól eltérő életet kezd. Akkor családtként együtt haladhattunk volna. Másfelől, ha bátyám korán abbahagyja tanulmányait, és az otthonihoz hasonló életet folytat, szorosabban kötődtem volna a régi életem világához. És mindkét esetben lett volna egy közvetítőm. Nem lettem volna csodabogár, egy felfoghatatlan, érthetetlen különnc. Azt hiszem, ha lett volna egy testvérem, aki szakközép után

kőművesként vagy villanyszerelőként dolgozik, családként jobban összetartoztunk volna. Nem úgy lettünk volna, hogy vannak a szüleim, meg az egy szem fiuk, aki Oxfordba ment és éli a fura, semmittevő életét. Merthogy a szüleim, bár kicsit korszerűbben, de a 20. század végén is megmaradtak '30-as évekbeli begubózottságukban. Egy időben – egyetemista ko-

romban és közvetlen utána – olyan könyveket vittem anyának, amelyek jól ábrázolták változóban levő életünket, megpróbáltam újságolvasóvá tenni apámat. Meghallgattattam velük néhány kedvenc zenémet, például Keith Jarrett felvételeit. Megpróbáltam változatosabb teákra, igazi kávéra, egészségesebb és finomabb ételekre szoktatni őket. Egyikhez sem volt kedvük.

Sajátos, az ösztöndíjas gyerekekre jellemző magány ez. A szörnyű igazság, hogy látszólag közelebb állok a nagyszüleimhez, mint a sajátjaimhoz. Anyai nagyapám főiskolai előadó, nagyanyám zongoratanár volt. Majdnem mindenre, ami számít abban világban, amelyben mozgok, tanulás és művelődés útján tettem szert. És a legtöbb dolog, amin felnőttem, lényegtelen.

Kivéve – és ennek jelentőségét nem lehet eléggé hangsúlyozni –, hogy a szüleimnek van humorérzéke! Szórakoztatóak. Adható-e ennél nagyobb ajándék egy gyermeknek? Türelmetlen felnőtt lévén, halálosan untat egy humortalan valaki. És nem ez az egyetlen, ami a szüleimtől jön. Mint említettem, fontos szempont volt náluk a megbízhatóság, a pontosság, a szavahihetőség. Hajlamosak vagyunk azt hinni, hogy aki megbízható, az unalmas és kedélytelen egyben. Diplomázás után egy rövid ideig bedőltem ennek, és vonzódtam a könnyelmű, gondatlan emberekhez. Aztán rájöttem, hogy nincs unalmasabb a hanyag, őszintétlen embereknél. Az előttem megnyílt új világ egyik előnye az volt, hogy megtapasztaltam, a kettő együtt is lehetséges: jócskán vannak szórakoztató, derűs és okos, megbízható emberek. Most, ötvenes éveim elején, jutottam el oda, hogy csak muszájból érintkezem megbízhatatlan, pontatlan emberekkel. Más okból, mint a szüleim – ők erkölcsi alapon, én a türelmetlenségből – ma már hozzájuk hasonlóan viszonyulok bizonyos megnyilvánulásokhoz. Főleg a hazugsághoz. Azt mondják, a testvérek megtanulnak hazudni a családban. Egymásról és összejátszva is. Nem tudom, így van-e, de én úgy nőttem fel, hogy szinte képtelen vagyok a hazugságra. (Más dolog a csőbe húzás, az ugratás.) A szüleim elhittették velem, hogy amíg őszinte vagyok, nem lehet baj. A való életben máig bajosan tudok valótlant állítani. És hosszú időbe telt megtanulnom ezt papíron tenni.

1987-ig nem is tudatosult bennem, hogy mennyire felszabadító tud lenni, ha a képzeletéből ír az ember. Huszonkilenc voltam, és egy olyan könyvet írtam, amely nagyrészt arra épült, ahogyan a barátaim meg én Brixtonban, Dél-Londonban élünk. Akkoriban nagy hiányát éreztem egy lánytestvérnek.

Régebben is voltam így, de nem annyira erősen. Aztán belém villant a már ezer éve nyilvánvaló és bevett dolog: ha lánytestvért akarok, akár ki is található egyet! Ilyen egyszerű. És hogy nem csupán kitalálhatok egy lánytestvért, hanem megálmodhatom a tökéleteset – olyat, akihez még szexuálisan is vonzódom. Csak annak jut eszébe ilyesmi, akinek se húga, se nővére – mondták a barátaim –, de azt hiszem, nem ártott ez a kis ingerencia a regénynek. Így vagy úgy, de működött a dolog. Soha többé nem vágytam lánytestvérré.

Szilágyi Mihály fordítása

